

UDK 808.62-557
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno za tisak 19. 12. 1997.

Alemko Gluhak

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb

Jedno novo pravilo za neke hrvatske odraze *jata* ili...?

Hrvatski glagoli *djeti*, *sjesti*, *jesti*, *sresti*, *obresti*, *preti*, *vreti*, *zreti* 1–2, *mljeti*, *pljeti* imaju danas oblik muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga *djeo*, *sjeo*, *jeo*..., što je običnije i češće nego *dio*, *sio*, *(j)io*... Daju se tri moguća tumačenja.

U hrvatskom standardnom jeziku postoji jedna mala skupina glagola u čijem je sastavu odraz praslavenskoga glasa *ě* u kojoj za oblike muškoga roda jednine glagolskoga pridjeva radnoga — nema alternacije *je/i* ispred nastavka *–o* (niti alternacije *e/i* za one glagole u kojima bi bilo *rje*).

Glagoli *djeti* (*djěsti*), *sjesti*, *jěsti*, *srěsti* (*òbre(s)ti se*), *prěti*, *vrěti*, *zrěti* (i 'gle-dati' i 'dozrijevati'), *mljeti*, *pljeti* imaju oblike *djěo*, *sjěo*, *jěo*, *srěo* (*òbreo se*), *prěo*, *vrěo*, *zrěo*, *mljěo*¹.

Za druge glagole vrijedi pravilo za glagolski pridjev radni izrečeno naprimjer ovako: »Glagoli s *je* imaju u muškom rodu jedn. alomorf *i*: *smjěti* — *smjěla* — *smjěo*, *vđjeti* — *vđjela* — *vđdio*, *živjeti* — *živjela* — *živio* itd.«²

Starija je norma imala oblike s *i* ili s *i*. To se naročito može vidjeti u pravopisima, jer se radi, kako se to kaže, o pravopisno zanimljivim riječima.

Evo kako je u rječnicima nekih pravopisa, u posljednjih stotinjak godina.

- 1 S tim da su danas obični još i *vrěo*, *zrěo*, no više vidi dalje u članku. — Naravno, sve se tiče i prefigiranih oblika.
Tu treba dodati da se može reći da od navedenih glagola danas valjda nema *prěti* 'prepirati se, svadati se, tužiti' (prevladalo je upravo *prepirati (se)*) i *pljeti* (prevladalo je *plijěviti*). No kako se prema svima njima odnose današnje gramatike, pravopisi i rječnici, o tome dalje u članku.
- 2 HG 1997, 245, t. 673.

Hrvatski pravopis Ivana Broza (1893) ima *đio*, *sjo*, *io* ili *jeo*, *vrjo* (*vreo*), *zrio* (*zreo*).

Hrvatski pravopis Franje Cipre i Adolfa Bratoljuba Klaića (1944) ima *dio*, *sjeo*, *jeo*, *sreo*, *obreo*, *vreo* (te posebno *vreo* za pridjev), *nazreo* (za *zreti* 'gledati'), *zreo* (za *zreti* 'dozrijevati'), *mljeo*.

Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika Dragutina Boranića (¹⁰1951) ima *dio*, *sio* (*sjeo*), *jio* ili *jeo*, *sreo* i *srio*, *vreo* (*vrjo*) (te posebno *vreo* za pridjev), *zreo* (te posebno *zreo* za pridjev).

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika (1960) ima *sjeo* i *sjo*, *jèo* i *jo*, *srèo* i *srjo* (ali samo *süsreo*), *vrèo* i *vrjo* (te posebno *vreo* za pridjev), *zrèo* ('gledao'), *zrèo* i *zrjo* ('sazrijevao', te posebno *zreo* za pridjev), *mljo*, *pljo*.³

Školsko izdanje *Pravopisa hrvatskosrpskog jezika* (⁷1969) ima *dio*, *sjeo* i *sio*, *jeo* i *io*, *sreo* i *srio*, *vreo* i *vrjo* (te posebno *vreo* kao pridjev), *zreo* te *zreo* i *zrio* (bez naznake što koji *zreti* znači, ali očito u skladu s onim u pravopisu iz 1960; posebno *zreo* kao pridjev).

Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Vladimira Anića i Josipa Silića (1986) ima *dio*, *sjeo/sio*, *jeo*, *sreo*, *mljo*.⁴

Hrvatski pravopis Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguš (1971/1990) ima *sjeo*, *sreo* i *srio*, *vreo* i *vrjo* (te posebno *vreo* kao pridjev), *zreo* (te posebno *zreo* kao pridjev).

U 4. izdanju toga pravopisa (1996) dano je *djeo*, *sjeo* (*sio*), *sreo* i *srio*, *vreo* i *vrjo* (te posebno *vreo* kao pridjev), *zreo* i za 'gledati' i za 'dozrijevati' (te posebno *zreo* kao pridjev), *mljo*.

Računalni *Gramatički tezaurus hrvatskog jezika* Slavena Batnožića, Branka Ranilovića i Josipa Silića (1996) ima *sjeo*, *jeo*, *sreo*, *vreo/vrjo*, *zrio* (ali *dozreo/dozrio*, *nazreo/nazrio*, *sazreo/sazrio*, *prizreo/prizrio*, *uzreo/uzrio*, te *prozreo*), *mljo*.

U velikom povijesnom rječniku hrvatske akademije⁵ dani su oblici *đio*, *sio* i *sjeo*, *jèo* i *jo* i *jio* («u južnomu i istočnom govoru *jèo* (u južnom bolje *jo*), *jèla* itd., u zapadnom *jio*, *jilo*»), *srio* i *sreo*, *obreo* (kao primjer), *vrèo*, *zrèo* i *zrjo* ('dozrijevao'; *zrjo* kao primjer), *mljèo* («U rječniku Belinu i u Stulićevu ima za muški rod *mljo*, koji se i danas govori pored *mleo*»), *pljèo*. — Za neke je primjere po njihovu izvoru jasno da su ikavski (npr. *prio*).

3 Među pravopisnim pravilima piše, u t. 34. a: »Ispred samoglasnika *o* ili suglasnika *j* jat je dalo *i*« (primjeri su *živio*, *trpio*, *volio* i dr.); u t. 34. c: »U nekih dvosložnih glagolskih pridjeva radnih ne mora doći do takve zamjene jata ni u muškom rodu, već je u književnom jeziku uz oblike *sio*, *io*, *srio*, *vrjo* i *zrio* obično i *sjeo*, *jeo*, *sreo*, *vreo* i *zreo*. A pridjev je samo *vreo* i *zreo*. U složenica je opet glagolski pridjev *sazrio*, a kao običan pridjev *sazreo*.« (str. 30). — Slično je i u školskom izdanju (1969, 23–24, t. 35. a, b).

4 U tablici alternacija *ije/je/e/i* na str. 113 nema ni tih ni takvih primjera — samo je *vidje(l/o)* → *vidio*.

5 Iz AR dat ću podatke samo za osnovne glagole. Na običan je jezik AR imao manje izravna utjecaja. No vjerojatno je u XX. stoljeću bio na običan jezik nešto veći utjecaj Broz–Ivekovićeve rječnika (a zapravo kroza nj i akademijina), rječnika dviju matica (i to hrvatskoga izdanja, A–G i H–K; podatke dajem iz svega rječnika) i Anićeva rječnika. Zato za ta tri rječnika dajem podatke i za glagole izvedene prefiksnom tvorbom.

U Broz–Ivekovićevu *Rječniku hrvatskoga jezika* (1901) imamo ovo:⁶

đio — *dodio*, *nadio*, *priodio*, *zadio* — *ogjeo*, *preogjeo* — bez gl. prid. r. *izdjeti*, *izadjeti*, *predjeti*, *pridjeti*, *sadjeti*, *udjeti*, *zapodjeti*, *zdjeti*

sjo i *sjeo* — *nasjeo*, *podasjeo*, *zasjeo* — bez gl. prid. r. *osjesti*, *odsjesti*, *posjesti*, *presjesti*, *prisjesti*, *prosjesti*, *rasjesti*, *usjesti*

jjo i *jio* — *izio*/*izjeo*, *naio*/*najio*/*najeo*, *poio*/*pojeo*, *uio*/*ujio*/*ujeo* — bez gl. prid. r. *dojesti*, *ojesti*, *objesti*, *odjesti*, *prejesti*, *projesti*, *razjesti*, *zajesti*, *zaujesti*

srjo i *srjo* — bez gl. prid. r. *susresti*

(*preti*;) *põpreo* («po jugozap. kraj. i *põpr'o*») — bez gl. prid. r. *preti*, *sapreti*

vrjo (i posebno kao pridjev) — *uzavreo* — bez gl. prid. r. *dovreći*, *izavreći*, *navreći*, *obavreći*, *prevreći*, *provreći*, *uvreći*

(*zreti* 'gledati':) *obazreo*/*obazrio* — *zazreo* — bez gl. prid. r. *nazreti*, *nadzreti*, *ozreti*, *prezreti*, *prizreti*, *prozreti*

zrjo (i posebno kao pridjev) — *nedozreo*, *prezreo* — *dozrio* — bez gl. prid. r. *sazreti*, u *zreti*

mljo — bez gl. prid. r. *namljjeti*, *premljjeti*, *promljjeti*, *samljjeti*, *smljjeti*, *umljjeti*

pljeo — bez gl. prid. r. *ispljjeti*, *opljjeti*

U *rječniku dviju matica* (1967–1976) imamo ovo:⁷

đio i *djeo* — *pridjeo*, *sadjeo* — *priodio* — bez gl. prid. r. *dodjeti*, *izdjjeti*, *izadjjeti*, *izodjeti*, *nadjjeti*, *odjeti*, *podjeti*, *predjeti*, *preodjeti*

sjeo — *zasio*/*zasjeo* — *nasjeo*, *podasjeo* — bez gl. prid. r. *osjesti*, *odsjesti*, *posjesti*, *presjesti*, *prisjesti*, *prosjesti*, *rasjesti*, *usjesti*

jjeo — *izjeo*/*izio* — *pojeo*, *prejeo*, *ujjeo*, *zaujeo* — bez gl. prid. r. *dojesti*, *najesti*, *ojesti*, *objesti*, *odjesti*, *projesti*, *razjesti*, *zajesti*

sreo

obreo

preo — *popreo* — bez gl. prid. r. *sapreti*

vreo (i posebno kao pridjev) i *urio* (ali *urio* samo primjer) — *uzavreo*/*uzavrio* — *prevreo* (kao pridjev) — bez gl. prid. r. *dovreći*, *izavreći*, *navreći*, *obavreći*, *provreći*, *uvreći*, *zavreći*

(*zreti* 'gledati':) *obazreo*/*obazrio*, *prozreo*/*prozrio* — *zazreo* — bez gl. prid. r. *nazreti*, *nadzreti*, *ozreti*, *prezreti*, *prizreti*

(*zreti* 'dozrijevati'): *zreo* (i posebno kao pridjev) — *dozreo*/*dozrio* (i posebno kao pridjev *dozreo*), *prezreo*/*prezrio* (i posebno kao pridjev *prezreo*), *sazreo*/*sazrio* — *nazreo* (kao pridjev), *prizreo* (kao pridjev) — bez gl. prid. r. *uzreti*

mljo (kao primjer) — *namljeo* — *samljo* — bez gl. prid. r. *premljjeti*, *promljjeti*, *smljjeti*, *umljjeti*

U *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića (1985–90–) među primjerima nalaze se ovi: *jeo*, *obreo*, *mljo* i

6 Za neke se glagole daju u rječnicima i po tri infinitiva — *djeti*, *djesti*, *djenuti* —, no radi kratkoće pišem samo *djeti*. Također, izostavljam povratno *se*. Ne naznačujem posebno da je glagolski pridjev radni dan u primjernoj rečenici ako ga nema uza samo geslo.

7 Navodim glagolski pridjev radni i ako je on iz primjerne rečenice kojega srpskoga ijekavskoga ili crnogorskoga pisca te ako se radi o kojem izrazu (pa se i ne daju primjeri, npr. *izjeo vuk magarca* i *vraga izio* itd.).

mljeo; za glagole *djeti*, *preti*, *pljeti* nema takvih primjera, a zbog nedovršenosti rječnika nema glagolâ *sjesti*, *sresti*, *vreti*, *zreti*.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (1994) imamo ovo:

sjèo — *odsjeo*, *posjeo*, *presjeo*, *prisjeo*, *rasjeo*, *usjeo*, *zasjeo* — bez gl. prid. r. *nasjesti*, *podsjesti*, *prosjesti*

jèo — *izjeo*, *najeo*, *projeo*, *ujeo*, *zajeo* — bez gl. prid. r. *prejesti*

srèo — *susreo*, *obreo*

vrèo/vrìo (te posebno *vrèo* kao pridjev) — *prevreo* (kao pridjev) — bez gl. prid. r. *provreti*, *uzavreti*

(*zreti* 'gledati'): *prozreo* — bez gl. prid. r. *prezreti*, *prizreti* — ali *nàzro*, *òba-zrò*

zrìo/zrèo za 'postajati zreo' (te posebno *zrèo* kao pridjev) — *sazrio/sazreo* — bez gl. prid. r. *dozreti*, *prezreti*

(*mljeti*): *samljo* — bez gl. prid. r. *namljjeti*, *smljeti*

U gramatikama nema jasna i jednoznačna tumačenja za današnje stanje upravo tih glagola.

U *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića (1899) oblik *s je* tumači se i analogijom: »ali govorimo također *sjèo*, i to poradi drugih oblika toga glagola, gdje je svuda *je*: *sjèla*, *sjèlo*, *sjèsti*, *sjèdnem* i t. d.; pa su ti oblici povukli za sobom i onaj, gdje bi upravo imalo stajati *i*.« Tako se i u narodu govori i »*žìvljeo*, *pocrvènjeo* poradi sloge s drugim oblicima« (37, t. 43.b). — U toj se gramatici daju oblici *sjèo* i *sìo* (235, t. 254.c), *jèo* i *ìo* (235, t. 254.d), *srèo* pored *srìo* (235, t. 254.c), *òbreo* (te da je tako za *srèsti*, *sùsresti*, 286, t. 311.e), *prèo* (i *sàpreo*, 254, t. 276), *vrèo*, *zrèo* (286, t. 311.e), *mlìo* i *mljèo* (105, t. 106.b⁸).

Slično je i u školskoj *Gramatici hrvatskoga jezika* Tome Maretića (1899): *đio* (98, t. 118. c), *sjèo* i *sìo* (87, t. 107.c), *jèo* i *ìo* (88, t. 107.d), *srèo* i *srìo* (87, t. 107.c), *òbreo* (120, t. 142.e), *prèo* (101, t. 120.f), *vrèo* (105, t. 124.c), *òbàzreo se* (101, t. 120.f, za *nàzreti*, *òbàzreti se*, da je kao *prèti*, kako kaže i oblik za *zrèti* 'zreo bivati'), *mljèo* ili *mlìo* (99, t. 118.d), *pljèo* (90, t. 111.b).

U gramatici Josipa Florschütza (³1916, ⁴1940) dani su oblici *đio* (»mjesto *djeo«, 108, t. 136.4⁹), *sjèo* (*sìo*) (97, t. 126.2), *jèo* »rjede *ìo*« (97, t. 126.3), *srèo* (*srìo*) (97, t. 126.2), *vrèo* i *vrìo* (112, t. 141.3), *nàzreo* (105, t. 134.6), *zrèo* i *zrìo* (zoriti, 106, t. 134.7), *mljèo* ili *mlìo* (106, t. 134.9), *pljèo* (98, t. 128.2). — U njegovoj *Hrvatskoj slovnici* (1943) malo je drugačije: *đio* (»mjesto *djeo«, 98, t. 134.4), *sjèo* (89, t. 122.2), *jèo* (89, t. 122.3), *srèo* (89, t. 122.2), *vrèo* i *vrìo* (102, t. 139.3), *zrèo* (*zrìo*) (96, t. 132.3), *mljèo* (97, t. 132.5).

Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika Ivana Brabca, Mate Hraste i Sretna Živkovića (²1954) ima *sjèo* i *sìo* (120, t. 195.2), *jèo* i *ìo* (120, t. 195.3), *sjèo* i *sìo* (120, t. 195.2), *vrèo* i *vrìo* (129, t. 204.3), *nàzreo*, *òbàzreo se* (125, t. 200.6), *zrèo* i *zrìo* (126, t. 200.8), *mljèo* i *mlìo* (126, t. 200.9).

8 Tu T. Maretić podsjeća na *sjèo* i *sìo*, *srèo* i *srìo*, *jèo* i *ìo* te na *htjeo*, *smjeo*, *življeo*, *voljeo*, *vidjeo* itd.

9 Stranice i točke po 1940.

U Akademijinu *Povijesnom pregledu...* (1991) piše: »Od *vrèti*, *zrèti* je *vrò*, *zrò*, a *vrèò*, *zrèò* pravi su pridjevi. Od složenih se glagola upotrebljava *sàzrio* i *sàzreo*, *ùvrio* i *ùvreo*, ali su oblici sa *–rio* običniji.« (708, t. 669.g). »Ako infinitivna osnova završava na *–ije–* ili *–je–*, tada umjesto njih ispred *–o* dolazi *–i–*« (kao *bđio*, *hđio*, *živio*, *dđnio*; 708, t. 669.h). »To vrijedi i za glagole I. i III. vrste gdje je *j* u *–jeti* i *l*, *n* po jotacijskim pravilima zamijenjeno sa *–lj–*, *–nj–*« (708, t. 669.i) pa je *mlio*, *samljo*, *vòlio*, *izglàdnio*. »Od glagola *sjèsti* i *srèsti* gl. prid. radni je *sjèò*, *sjèla*, *sjèlo*, *srèò*, *srèla*, *srèlo*, veoma rijetko *sjo*, *srjo*.« (708, t. 669.j). Za glagol *djèti* »normalno« je *djènuo*, »rjedi su *djèò*, *zàdjeò*, *zadio*, a neki nisu vjerojatni kao *djo*, *òdjeò*« (708–9, t. 669.l).

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića (1994) u pregledu pravila kaže se: »Umjesto kratkoga *je* i dvoglasnoga *ie* ispred *o* ili *j* dolazi samo *i*« (od oblika glagolskoga pridjeva radnoga navode se *živio*, *vđio*, *hđio*, *dđnio*, *iznio*).¹⁰ »Jedino je *sjèò*, *òdsjeò*, *zàsjeò*..., *zapòdjeò* i *vrèò*, *zrèò* uz *vrò*, *zrò*. Pridjevi su samo *vrèò* i *zrèò*.« (66–7, t. 148).

U *Hrvatskoj gramatici* (1997) u dijelu o povijesnim jezičnim promjenama ističe se da su odrazi *jata* u ijekavskim govorima »ovisni o kvantiteti sloga«, a od ograničenjā daje se to da ispred /j/ i ispred /o/ (<l/) »jat daje refleks /i/, i taj /i/ je kratak«. Daje se više primjera za to, no naglašava se ovo: »ali samo *jeò*, *sjeò*, *zapodjeò*« (609, t. 2042). — U odjeljku o pridjevu radnom piše: »Glagoli s *je* imaju u muškom rodu jedn. alomorf *i*: *smjèti* — *smjèla* — *smjo*, *vđjeti* — *vđjela* — *vđio*, *živjeti* — *živjela* — *živio* itd.« (245, t. 673). — U gramatici nalazimo *sjèò*, *jèò*, *srèò* (249, t. 682), *nàzreo se* (254, t. 697), *zrèò* i *zrò*, posredno da bi bilo *mljèò* (255, t. 697).

U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* Dragutina Raguža (1997) kaže se također, kao što je to i u drugim gramatikama, da je osnova za glagolski pridjev radni infinitivna osnova. »Glagoli *zreti* ('postajati zreò') i *vreti* imaju također pravilnu inf. osnovu *zre–*, *vre–*, dakle *zrèò*, *zrèla*, *zrèlo* itd., *vrèò*, *vrèla*, *vrèlo* itd. / Ti glagoli imaju gl. pridjeve i *zrò*, *vrò*. / Glagol *zrèti* (gledati) ima gl. pridjev od pravilno izvedene inf. osnove *zre–* (pogotovo u složenim glagolima): *prozreo*, *nàzreo* itd.« U glagolima na *–jeti* oblik je na *–io*. (196, t. 383) — U tabličnom pregledu dani su oblici *sjèò* (213), *jèò* (209), *srèò* (213), *vrèò/vrò* (222), *zrèò/zrò* (223), *nàzreo* (223).

U povijesnoj gramatici, *Nacrtu hrvatske slovnice* Blaža Jurišića (1944), piše, u vezi s *ě>i* ispred *o<l*: »U nekoliko rieči pored *i* dolazi i *je*: *sjeò* i rjeđe *sjo*, *sreo* i rj. *srio*, *izjeò* i rj. *izjo*.« (51); »Glagolski pridjevi od *jesti* i *sjesti* glase *jeò* i *sjeò*, a od *sresti*, *vreti* i *zreti* — *sreo*, *vreo* i *zreo*.« (69). U bilješkama u pretisku (1992) Dalibor Brozović dodaje: »Oblici *vreo* i *zreo* služe kao pravi pridjevi, s promijenjenim značenjem, ali glagolski radni pridjevi (takozvani *l*-participi) glase ipak *vrjo* i *zrio*, češće nego *vreo* i *zreo*.« (210)¹¹

10 Slično onda u odjeljku o glagolskim pridjevima, s *vđio*, *živio* te *hđio* — 127, t. 303.

11 Nikakva objašnjenja nećemo naći ni u slavenskim poredbenim gramatikama, npr. Ivšić 1970, Lamprecht 1987, Carlton 1991.

Kada se sve te činjenice skupe da budu zajedno, ne može se među tim glagolima naći nešto zajedničko — previše je izuzetaka. No današnje se stanje sigurno najbolje opisuje onako kako sam dao na početku članka: glagoli *djèti* (*djèsti*), *sjèsti*, *jèsti*, *srèsti* (*òbre(s)ti se*), *prèti*, *vrèti*, *zrèti* (i 'gledati' i 'dozrijeva-ti'), *mljèti*, *pljèti* imaju oblike *djèo*, *sjèo*, *jèo*, *srèo* (*òbreo se*), *prèo*, *vrèo*, *zrèo*, *mljèo*.

Za postavljanje pravila ne može nam poslužiti naglasak¹² jer bi izuzeci bili npr. *bdjèti*, *smjèti* — za njih nemamo kao obične oblike *bdjèo*, *smjèo*.

Pogledamo li malo bolje i iskombiniramo li sa starijim stanjem, imamo za-pravo glagole kojima osnova završava na *d*, *t*, *r*, *l*. Stanje bi nas, zbog naslutive mehaničnosti, moglo podsjetiti na čakavsku razdiobu odraza *jata* po pravilu Meyera i Jakubinskoga¹³, no to ipak nije to.

Napišimo starija stanja tih glagola — prahrvatsko (i južnoslavensko) i praslavensko:

dělb, *sělb*, *ělb* — *rělb* — *prělb*, *vrělb*, *zrělb*, *mlělb*, *plělb*

dědlb, *sědlb*, *ědlb* — *rědlb* — *perl*, *verl*, *zerl*, — *mell*, *pell*

Nude se dva tumačenja.¹⁴

Prvo nam je vremenski bliže. Pravilo bi bilo: glagoli s jatom i akutom¹⁵ ~ u korijenu (dakle bez morfa *ě*, kakav je u **vid-ě-ti*) u prahrvatskom¹⁶, taj će *ě* odraziti kao *jè*.

Drugo je vremenski nešto dalje, starije. Pravilo bi bilo: glagoli s akutom ~ u korijenu (s *ě*, *er*, *el*) u praslavenskom, imat će u hrvatskom *jè* ako je na granici sloga skup suglasnik (*d*, *t*, *r*, *l*) + *l* (*-lb*).

Drugo tumačenje zahtijeva utjecaj takva dvosuglasničkoga sklopa na budući, prahrvatski *ě*, pa se onda to tumačenje čini manje prihvatljivim.

Sve skupa još se uvijek čini dosta nejasnim. Radi li se zaista o pravilu (čiji točniji razvoj zapravo ne znamo, zbog ukrštanja oblika na *-io* i *-jeo* i zbog nedovoljna poznavanja povijesnoga i pretpovijesnoga razvoja, te zbog malena broja glagola kojih se to tiče), ili je to slučajnost koja se eto zbila slučajno baš na tako malenu skupu glagola da je to poličilo na pravilo — sada je teško reći.

No moguće je i treće tumačenje, bez duboke prošlosti: ako korijen glagola ispred jatovskih *je*, *re*, *lje* na kojima je kratkosilazni (brzi) naglasak, ima samo

12 Za razliku od *drijèti*, *strijèti*, *ždrijèti* i njihovih prefigiranih oblika, koji imaju *-dro*, *-stro*, *-žro*, a ne ni *-dreo*, *-streo*, *-ždreo* ni *-drio*, *-strio*, *-ždrio*.

13 Pravilo Karla H. Meyera i L. Jakubinskoga kaže da *ě* + *t*, *d*, *n*, *l*, *r*, *s*, *z*, *st*, *zd* *a*, *o*, *u*, *0* > *e*, u drugima slučajevima (i na kraju riječi) *i* (v. Moguš 1977: 39). To pravilo tiče se ikavsko-ekavskih govora čakavskoga narječja, i po njemu se vidi da razdioba tih odraza nije ni slučajna ni izazvana vanjskim faktorima (doseljnjima stanovništva s drugim odrazom *ě*). — Da se može poslužiti tim pravilom, onda bi bili zahvaćeni i glagoli s morfom infinitivne osnove *ě* kao npr. **xьtěti*, **bьděti*, **viděti* > *htjeti*, *bdjeti*, *vidjeti*. Ili bi ograničenje bio upravo broj slogova?

14 Ljudevit Jonke (1964: 59) ima dvostrukosti *sjeo/sio*, *jeo/io*, *sreo/srio*, *vreo/vrio* i kaže da je glagolski pridjev »obično *vrío*, a kao običan pridjev *vreo*«, glagolski pridjev *sazrio*, običan pridjev *sazreo* — i to tumači jatom i sonantom *r*.

15 Više o praslavenskom naglasku v. u Dybo 1981 i Dybo–Zamjatina–Nikolaev 1990.

16 Gledamo li u vremenu, prahrvatskim nazivam jezik od doseljnjaka do prve pismenosti; o tome u široj vremenskoj podjeli v. Gluhak 1994: 147.

jedan suglasnik, onda oblik muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga završava na *(j)eo*, tj. *C(R)(j)ěti* — *C(r)(j)ěo*, inače završava na *io*, tj. *CC(R)(j)eti* — *CC(R)io* (*C* suglasnik, *R* jest *r*, *l*, *lj*). — To bi tumačenje bilo i najvjerojatnije, jer mala je vjerojatnost da se radi o alternaciji čiji je nastanak desetak i više stoljeća u prošlosti.

Koje god od ta tri tumačenja uzeli, izuzetaka je manje nego za tumačenja u kojima se polazi od pravila iz gramatika i druge literature po kojemu je *-io*, *-jela*, *-jelo*.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1994. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Drugo, dopunjeno izdanje. Zagreb : Novi Liber.
- Anić, Vladimir, Josip Silić. 1986. *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber i Školska knjiga.
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. (Djela HAZU, Razred za filološke znanosti, knj. 63)
- Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš. 1971. *Hrvatski pravopis*. Zagreb : Školska knjiga. (Pretisak 1990.)
- 1996. *Hrvatski pravopis*. 4. izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. 1997. *Hrvatska gramatika*. II. promijenjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Batnožić, Slaven, Branko Ranilović, Josip Silić. 1996. *Gramatički tezaurus hrvatskoga jezika*. V. 1. 2. Zagreb : Sys, Matica hrvatska. (računalni program za operativni sustav Microsoft Windows 95)
- Benešić, Julije. *Rječnik hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića*. 1–12-. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za suvremenu književnost; Globus, 1985–1990-.
- Boranić, Dragutin. 1951. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Deseto izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković. 1954. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. II. prerađeno i nadopunjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Broz, Ivan. 1893. *Hrvatski pravopis*. Zagreb : troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.
- Broz, Ivan, Franjo Iveković — v. Iveković-Broz
- Carlton, Terence R. 1991. *Introduction to the phonological history of the Slavic languages*. Columbus : Slavica Publishers.
- Cipra, Franjo, Adolf Bratoljub Klaić. 1944. *Hrvatski pravopis*. Obradio Ured za hrvatski jezik. Zagreb : izdanje Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare. (Pretisak Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1992)
- Dybo, Vladimir A. 1981. *Slavjanskaja akcentologija : opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradig v praslavjanskom*. Moskva : Izdatel'stvo Nauka.
- Dybo, Vladimir A., Galina I. Zamjatina, Sergej L. Nikolaev. 1990. *Osnovy slavjanskoj akcentologii*. Moskva : Nauka.
- Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Treće izdanje. Zagreb : trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.
- 1940. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole*. Četvrto izdanje. Zagreb : izdanje naklade školskih knjiga i tiskanica Banovine Hrvatske.

- 1943. *Hrvatska slovnica za srednje i slične škole*. Prerađeno izdanje. Zagreb : izdanje Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare.
- Gluhak, Alemko. 1994. Etimologije i rječnici: hrvatski i drugi. *Filologija* 22–23, 143–154.
- Iveković, Franjo, Ivan Broz. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika* I–II. Zagreb : Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbeno gramatika*. Priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić. Zagreb : Školska knjiga.
- Jonke, Ljudevit. 1964. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb : Nakladni zavod Znanje.
- Jurišić, Blaž. 1944/1992. *Nacrt hrvatske slovnice I: Glasovi i oblici u povijesnom razvoju*. Zagreb : izdanje Nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare. (pretisak Matica hrvatska, Zagreb 1992)
- Lamprecht, Arnošt. 1987. *Praslovanština*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb : štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- 1899. *Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola*. Zagreb : tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje : fonologija*. Zagreb : Školska knjiga.
- Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. [Stilizaciju teksta dali Ljudevit Jonke i Mihailo Stevanović.] Zagreb, Novi Sad : Matica hrvatska, Matica srpska.
- Pravopis hrvatskosrpskog jezika*. Školsko izdanje. Sedmo izdanje. Zagreb, Novi Sad : Matica hrvatska, Matica srpska, 1969.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicinska naklada.
- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* I–VI. Novi Sad, Zagreb : Matica srpska, Matica hrvatska (I–III), Novi Sad: Matica srpska (IV–VI), 1967–1976.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–97. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1881–1976.
- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* I–II. Zagreb, Novi Sad : Matica hrvatska, Matica srpska. 1967.
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić. 1973. *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika za osnovne i druge škole*. VI, prerađeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- 1994. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. 10., popravljeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.

A new sound law for some Croatian reflexes of the jat or...?

Croatian verbs *djeti*, *sjesti*, *jesti*, *sresti*, *obresti*, *preti*, *vreti*, *zreti* 1–2, *mljeti*, *pljeti* have masculine l-participles *djeo*, *sjeo*, *jeo*, *sreo*, *obreo*, *preo*, *vreo*, *zreo*, *mljeo*, *pljeo*; today, forms as *dio*, *sio* etc. are uncommon and rare. The author tries to explain the forms in *-(j)eo*. The most convincing explanation is: if a verbal root has *je*, *re*, *lje* (*e, je < *ĕ*) with the *˘* accent and only one consonant, then masculine l-participle ends with *(j)eo*, i. e. *C(R)(j)eti* — *C(r)(j)eo*, else the masculine l-participle ends with *io*, i. e. *CC(R)(j)eti* — *CC(R)io* (*C* consonant, *R* is *r*, *l*, *lj*).